

QARAQALPAQSTAN SHARAYATINA EGIWGE BIYIMLLESTRILGEN QIYAR ÓSIMLIGINIÑ SORTLARINA SIPATLAMA

Allamjarova D.¹

Abdieva G.²

Ilmiy basshi., t.i.f.d (PhD)

¹⁻²Qaraqalpaqstan awil xojalığı ham agrotexnologiyalari instituti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7145922>

A. İ. Filov qiyarlardı jeti yarım túrge bóledi. Sonnan Evropa hám Aziya regionlarında, Evropa-Amerika, batıs Aziya hám qıtay yarım túrlerine kiretuğın sortlar tarqalğan. Oraylıq Aziya respublikalarında batıs Aziya yarım túrine kiretuğın sortlar keń tarqalğan.

Sortları.

a) erte piser sortları: Shedriy 118, Ranniy 675, Parad-176, Omad.

b) orta piser sortlar: Margulan 822, Ózbekstan 740, Qoylıq267, Xosildor(F1)

v) kesh piser sortlar: Don 175.

Ózbekstan Respublikası aymağında Altay ertegis sortı, gibrid sortlardan - VİR 505, VİR 507, Uspex 221 hám t.b. sortlar egilip kelmekte.

Qiyardıń ashıq maydanlarında jetistiriw ushın onıń jergilikli Ranniy 645, Ozbekskiy 740, Navrwz, Omad, Talaba, Nafis, Gólib, Sevinch sortları hám shet mámlekeileriniń Ayaks, Superina, Amur, Fontina, Avante qospaqlarınan (gibrid) egiw usınıs etiledi.

Navrız sortı. Bul sort Ózbekstan selekcioner alımları tárepinen 2002 jıldan baslap rayonlasqan (5-súwret). Erte piser sort, birinshi terimine shekem ósiw dáwiri 40-45 kún. Nayshası cilindr sıyaqlı, uzınlığı ortasha, tókleri aq aralas. Miywesi sıypaq, shıń jasil, jiltıraq, salmağı 100-110 g, uzınlığı 11-12 sm, diametri 4,0-4,5 sm, degustacion bahası 5,0 ball .

Hasıldarlığı 25-30 t/ga. Ertepiser, ortapiser hám keshpiser múddetlerde hám tınıq plyonka astında jetistiriwge jaramlı.

Ózbekistan -740 sortı. Bul sort Ózbekstan selekcioner alımları tárepinen 1944 jıldan baslap rayonlasqan (6-súwret). Ortakesh piser, birinshi terimge shekem ósiw dawiri 45-50 kún. Pálegi ortasha, japıraqlı. Japırağı mayda, dağal, toq jasil. Túyinshesi cilindr sıyaqlı, ushı tamanı ótkirlesken, júzesi ariqchali, ortasha uzınlıqta, tiykarınan pálektiń birinshi tártip shaqasında payda boladı. Miywesi cilindr sıyaqlı, júzesi tegis, jiltıraqlı, miyweniń ushıqı tamanıdan baslap 1/3 bólimine shekem aq tasmaları bar, salmağı 115-120 g, uzınlığı 10-15 sm, diametri 3,5-4,0 sm, degustacion bahası 4,2 ball. Quramında qurğaq zat muğdarı 4,1-4,7%. Hasıldarlığı 25-28 t/ga.

Omad sortı. Bul sort Ózbekstan selekcioner alımları tárepinen 1998 jıldan baslap rayonlasqan (7-súwret). Ertepiser sort, birinshi terimge shekem ósiw dáwiri 40-45 kún. Pálegi ortasha, tártip shaqaları kóp, japıraqlanıwı jaqsı. Japırağı ovalsiyaqlı, kem qırlı, jasıl reńli. Miywesi cilindrsiyaqlı, júzesi sıypaq, júzesinde súwreti joq, jasıl reńli, salmağı 110-115 g, degustacion bahası 4,0 ball. Quramında qurğaq zat muğdarı 4,4%. Hasıldarlığı 18-22 t/ga. Ush shıq keselligine shıdamlı.

Samarkand F1 sortı. Bul hibrid qıyar analıq gullew «beyt al`fa» (Beit Alpha) tipine kirip, mini tip esaplanadı (8-súwret). Ertepiser sort esaplanadı. Bul sorttağı qıyar kúshli hám sağlam ósedı. Bir qansha kesellikler hám hár túrli sharayatqa shıdamlı esaplanadı. Miywesi cilindrsiyaqlı formada, sıypaq, ortasha toq jasıl reńde, júdá tegis, uzınlığı 15-18 sm. Íssılıqqa júdá shıdamlı. Qabığı juqa, miywelerdiń joqarı tovarlıq shıgımı ásirese shpaler usılında óstirilgende beredi.

Mozayka virusına, un shıqqa, ğarbiz virus mozaykasına, qabaqtıń sarı virusına shıdamlı. Samarkand sortlı qıyar shpalerde jaqsı óstirilgeni menen bizlerde kóbinese tiykarınan ashıq maydanda jetistiriledi. Bul sort jańa túrinde hám qayta islegen usılında jaqsı nátiyje beredi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Zuev V.I., Abdullaev A. «Sabzavot ekinlari va ularni etishtirish texnologiyasi». Tashkent. «Ózbekıstan»-1977
2. Ismoilov U. E. «Nauchnie osnovi povisheniya plodorodiya pochvi». Nukus «Bilim» 2004.
3. Zuev V.I., Abdullaev A. «Ovoshevodstvo zashishennogo grunta». Tashkent. «Wqituvchi»-1982